

МОРФОЛОГІЧНА АДАПТАЦІЯ ЗАПОЗИЧЕНЬ У СУЧАСНІЙ НІМЕЦЬКІЙ МОВІ MORPHOLOGICAL ADAPTATION OF BORROWINGS IN MODERN GERMAN

Слаба О.В.,

orcid.org/0000-0001-5155-4554

*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземних мов*

Київського національного лінгвістичного університету

Стаття присвячена дослідженню особливостей адаптації запозичень на морфологічному рівні в сучасній німецькій мові. Розглянуто основні типи утворення форм множини іменників. Встановлено, що запозичення із грецької, латинської та італійської мов зберігають форму множини мови-донора або утворюють множину за правилами німецької мови за допомогою закінчень **-e** та **-en**. Французькі й англійські запозичення утворюють форму множини за допомогою закінчень **-s** або **-e**. У результаті дослідження виявлені запозичення, які мають подвійні форми утворення множини.

Ключові слова: морфологічний рівень, адаптація, запозичення, множина іменників, сучасна німецька мова.

Статья посвящена исследованию особенностей адаптации заимствований на морфологическом уровне в современном немецком языке. Рассмотрены основные типы образования форм множественного числа существительных. Установлено, что заимствования из греческого, латинского и итальянского языков сохраняют форму множественного числа языка-донора или образуют множество по правилам немецкого языка с помощью окончаний **-e** и **-en**. Французские и английские заимствования образуют форму множественного числа с помощью окончаний **-s** или **-e**. В результате исследования выявлены заимствования, которые имеют двойные формы образования множественного числа.

Ключевые слова: морфологический уровень, адаптация, заимствование, множественное число существительных, современный немецкий язык.

The article is dedicated to the study of the features of adaptation of borrowings on the morphological level in modern German. The main types of noun plural formation have been under analysis. Loan and German plural forms have been distinguished. It has been established that borrowings from Greek, Latin, and Italian are preserved in the form of a plurality of donor languages or form a plural by the rules of the German language using **-e** and **-en** endings. French and English borrowings make a plural form by **-s** or **-e** endings. Borrowings that have double forms of plural formation have been found.

Key words: morphological level, adaptation, borrowing, plural nouns, modern German.

Постановка проблеми. Кожна мова перебуває у процесі постійного розвитку. Німецька мова формувалася протягом довгого часу, поступово розвиваючись і вдосконалюючись. Основним засобом збагачення лексики німецької мови, як і будь-якої іншої мови, було творення нових лексичних одиниць на базі вже наявних у мові слів, проте словниковий склад німецької мови поповнювався і шляхом запозичення лексем з інших мов. У минулому збагачення словникового складу німецької мови відбувалося здебільшого як запозичення з латинської, пізніше – французької мов, починаючи з XIX ст. джерелом нових поповнень стала англійська мова. Запозичення є закономірним процесом розвитку словникового складу в історії будь-якої мови.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Питанням вивчення запозичень у німецькій мові присвятили свої праці С. Вовчанська [1], Н. Джава [2], Л. Гончаренко [3], В. Котвицька [4], Л. Лисенко [5; 6], А. Міщенко [7], П. Дундій [8], Т. Кравченко [9], Л. Олійник [10] та ін. Однак

проблема дослідження адаптації запозичень на морфологічному рівні в сучасній німецькій мові, попри низку наукових розвідок і праць, залишається актуальною.

Постановка завдання. Мета статті – простежити та проаналізувати особливості адаптації запозичень на морфологічному рівні в сучасній німецькій мові.

Вклад основного матеріалу. Ми погоджуємося із Л. Лісогуб [11] у тому, що адаптація запозичень може бути представлена трьома напрямками:

1) фонетичним – пристосування звукового складу запозиченого слова до фонетичних норм мови;

2) лексичним – включення слова в лексико-семантичну систему;

3) морфологічним – уведення слова в граматичну систему мови.

У нашій статті ми зупинимося докладніше на останньому питанні, а саме на адаптації запозичень на морфологічному рівні.

У граматичній асиміляції іншомовного слова можна виділити питання включення запозичень у систему роду, числа та відміни.

Родова кваліфікація відбувається: а) за формально-родовими моделями, якщо іменник має морфологічне оформлення. У такому разі суфікси є ознаками роду: запозичені з англійської мови іменники з кінцевими елементами **-ing, -ment** завжди належать до середнього роду: *das Accounting, das Factoring, Averaging, das Leasing, das Clearing, das Dumping, das Holding, Recycling, das Investment, das Management*; з **-er** – до чоловічого роду, що здебільшого позначають назви осіб, які здійснюють той чи інший вид економічної діяльності: *der Manager, der Broker, der Dealer, der Jobber, der Promoter, der Outsider* тощо; б) за семантико-понятійними моделями, які встановлюються за родом німецького синоніма, який може позначати також родові поняття: пор.: *das Business – das Geschäft, der Businessman – der Geschäftsmann, der Change – der Tausch* тощо.

Вказані вище критерії родової кваліфікації досить невизначені, ще нерегулярні, тому в німецькій мові постійно відбувається перерозподіл запозичених слів за родами, що призводить до коливань у роді: *der/das Voucher*.

За нормами німецької мови іменники пишуться з великої літери й отримують артикль. У такому разі запозичення зберігають свою іншомовну графіку: *der Computer, der Import, der Export, der Broker, der Konzern, der Test, das Internet, das Investment* тощо [12, с. 169].

Деякі запозичення, входячи до системи німецької мови, майже не підлягають орфографічним змінам. Така ситуація створюється внаслідок генетичної спорідненості німецької мови та мови-донора: *overdraft, break-even-point, terms of trade, cancelling, letter of credit* тощо.

В іншомовних словах, які перейшли в німецьку мову, сумніви щодо того, як утворювати їх множину, є природним явищем. Часто кілька форм множини використовуються водночас, і питання про те, яка з них правильна, спричиняє багато суперечок. Загалом, ідеться про такі можливості формування множини:

1. Форма множини запозичується разом з іншомовним словом: *Matches, Pizze, Spaghetti, Status, Visa, Kommata*.

2. Множина утворюється додаванням німецького закінчення множини до форми однини і, можливо (але рідко), умлаута: *Matches, Pizzas, Kommas, Matche, Globusse, Generale, Generäle*.

3. Множина утворюється шляхом заміни запозиченої форми множини німецькою: *Pizz-en, Vis-en, Glob-en, Skop-en*.

Уживання запозиченої форми множини, особливо в запозиченнях латинського, грецького або італійського походження, може бути пов'язане із приналежністю цих лексичних одиниць до фахових мов (*das Korpus – die Korpora* – «збірка текстів у лінгвістиці та літературі», *das Oxymoron – die Oxymora* – «стилістичний засіб, коли свідомо поєднуються протилежні за змістом поняття» тощо) або мати освітній характер (*der Status – die Status, der Lapsus – die Lapsus*). Однак багато іншомовних слів також використовуються в загальноживаній лексиці, як-от *das Thema* і *das Aroma*. Аналіз текстів показує, що немає жодних відмінностей у лінгвістичному контексті за використання запозиченої форми множини *die Themata* і *die Aromata*, з одного боку, і німецької форми *die Themen* і *die Aromen*, з іншого боку, але грецька форма множини зазвичай уживається у високому стилі.

Якщо віддавати перевагу запозиченим формам множини, то зразу спадають на думку італійські запозичення, як-от *die Pizze* або *der Cappuccini* – ідеться про вид соціального розмежування, за допомогою якого користувач, з одного боку, є досвідченим, мандрівником зі знанням мов чи подібним до широкої громадськості, з іншого боку, як частина певної групи інсайдерів. Іноді запозичені форми множини можуть також підкреслювати іншомовне походження або оригінальність позначеного предмета.

Навіть за спроби використання запозиченої форми множини багато хто сумнівається в її правильності. Наприклад, *die Status* чи *die Stati*? Незрозуміло те, що латинські іменники чоловічого роду на **-us** можуть утворювати форму множини за допомогою закінчень **-us** або **-i**. У такому разі мовець іноді ухиляється від використання множини або утворює форму множини, якої не існує в мові-донорі. Отже, форма множини *die Stati*, якої не існує в латинській мові, досить поширена в Інтернеті (особливо в комп'ютерній лексиці).

У німецькій мові існують дві фактично «правильні» запозичені форми множини: *die Tempi* та *die Tempora*. Проте тут також потрібна обережність, оскільки перша є формою множини від італ. *das Tempo* – «музична міра часу», а друга – від лат. *das Tempus* – «граматичний час».

Навряд чи можна розглядати як запозичену форму множини закінчення **-s** для запозичень з англійської та французької мов, навіть якщо **-s** з'являється вже в мовах-донорах як закінчення множини: *Lifts, Balkons*. Форма множини на **-s** з'явилася в літературній німецькій мові в XVII –

XVIII ст., спочатку із прізвищами (*Müllers*), а пізніше з топонімами [13]. Сьогодні ця форма трапляється в ономапах (*Uhus, Kuckucks*) і багатьох скороченнях (*Lkws*), а також у запозичених словах, які не мають форми множини на *-s* у рідній мові (пор. італ. *Pizze*, нім. *die Pizza – die Pizzas*).

Незважаючи на те, що форма множини на *-s* від початку є запозиченою, вона вже давно увійшла в ужиток німецької мови, а також є продуктивною в німецькій лексиці. Оскільки обмеження на попередні звуки практично не існує, форма множини на *-s* є досить привабливою для засвоєння іменників із різних мов. Це вид множини, коли закінчення повинно слідувати за ненаголошеним голосьним (*Solo-s, Guru-s, Geisha-s*), тоді як для інших продуктивних німецьких закінчень множини *-e* і *-en* у цій позиції через артикуляційні причини це неможливо (пор.: **Solo-e, *Guru-e, *Geisha-en*). Особливість форми множини на *-s* також полягає в тому, що утворені форми розпізнаються як форма множини й одночасно як подібність форми однини. Водночас як форми множини з іншими закінченнями можуть лише неповно містити форми однини (пор. *die Pizza* і *die Pizz(a)-en*) або виявляти ще один склад у порівнянні з формами однини (пор. *der Bal-kon* і *die Bal-ko-ne*), форма множини на *-s* зберігає як форму однини, так і їхню складову структуру неушкодженими (*die Pizza-s* і *die Bal-kons* відповідно).

Можливо, через цю подібність форми однини, яка дозволяє легко розпізнавати слово в множині, сьогодні форма множини на *-s* є кращими для запозичень, які не повністю адаптувалися в німецькій мові. Закінчення *-en* і *-e* частіше використовуються для запозичень, які вже досягли певного рівня частотності. Вони більше не потребують особливої подібності форми однини, а остаточно формально адаптовані до більшості німецьких іменників. Із цього погляду форма множини на *-s* може з'явитися як перехідна форма множини, як у лексеми *die Pizza*, яка в процесі асиміляції сформувалася з італ. *Pizze* спочатку в *die Pizzas*, а потім у *die Pizzen*. Проте сьогоднішні користувачі мови стикаються з формами множини *Pizzas* і *Pizzen*, і це стосується багатьох інших запозичень, коли йдеться про вибір між запозиченими формами множини на *-s* або німецькими закінченнями множини: *Balkons / Balkone, Fracks / Fräcke, Matches / Matche, Scheichs / Scheiche, Schemas / Schemen*.

Неможливе утворення форми множини на *-s* в іменників, які вже закінчуються в однині на *-s* (також на *-x*). Отже, тоді наявне використання тільки закінчення множини *-e* або *-en* (*der*

Exodus – die Exodusse, das Fax – die Faxe, die Box – die Boxen), що не означає, що ця галузь позбавлена будь-яких сумнівів. Для латинізмів на *-us* існують два способи утворення множини: або за допомогою закінчення *-e* (з подвоєнням *-s*), яке додається до повної форми однини: *Exodusse, Zirkusse, Krokusse, Globusse*, або запозичене закінчення однини замінюється закінченням *-en*: *der Ritus – die Riten, der Globus – die Globen*. У лексемі *der Globus* обидва способи *die Globen / Globusse* широко визнані.

На думку Х. Вегенера [14], форма множини на *-s* пріоритетна для нових запозичень. Це функціонально і, справді, необхідно, щоби на початку вживання запозичення змінювалися якомога менше в їхній фонологічній структурі в мові-реципієнті. Тому нові запозичення з короткою голосною в закритому складі в основному в множині мають закінчення *-s*: *der Tipp – die Tipps, der Club – die Clubs, der Stopp – die Stopps, der Hit – die Hits, der Job – die Jobs*. Форма множини на *-e* призвела б до зміщення межі складів і поставила б під загрозу впізнавання цих, ще не знайомих, слів: **die Tippe, *Ticke, *Klubbe, *Stoppe, *Hitte, *Jobbe*.

Форма множини, в яких *-en* додається до скороченої форми однини, загальноприйнята також в інших запозиченнях із латинської мови (*das Album – die Alben, die Villa – die Villen*), а також із грецької (*der Mythos – die Mythen, das Lexikon – die Lexiken*) та італійської (*die Pizza – die Pizzen, das Konto – die Konten*), тому що на всіх трьох мовах форма однини характеризується особливими закінченнями. Звичайно, утворення форм множини на *-en* передбачає, що закінчення однини ідентифікуються як подібні. Якщо це не так, то зазвичай існують форми множини на *-s* на вибір: *Albums, Villas, Lexikons, Pizzas, Kontos*.

Якщо запозичення закінчуються в однині на ненаголошене *-en* або *-er*, форма множини та форма однини збігаються: *das Nomen, das Volumen, der Computer, der Gangster*. Запозичення наслідують такі німецькі іменники, як *der Wagen* або *der Kater*. Оскільки їхні форми однини вже виглядають як типові форми множини, тут рідко можуть бути використані інші типи німецьких форм множини. Однак запозичена форма множини може конкурувати з незмінними формами множини, як *die Nomina, die Volumina*.

До запозиченої форми множини, яка або не визнається, або не сприймається мовцями, додається закінчення *-s*, як у *Vis-a-s, Antibiotik-a-s, Lexik-a-s, Graffit-i-s, Spaghet-i-s, Zucchini-s*. Ця можливість є відхиленням від норми та вважається непотрібним подвоєнням форм множини.

Але такі утворення загальноприйняті, їх легко можна знайти в пресі.

Існують також форми однини, які маскуються іноземними формами множини, як-от *das Visa*, *das Antibiotika*, *das Graffiti*, *die Spaghetti*, *die Zucchini*. З іншого боку, форма множини на *-s* комбінується з формою множини на *-e*: *Kekse*, *Strap-se*, *Chip-se*. Форми *Kekse* і *Strap-se* в даний час поширені, для лексеми *Kekse* навіть немає альтернативи. З іншого боку, *Chipse* розглядаються як розмовний варіант, *Chips* – нормативний. Подвоєння форм множини в цих випадках можна пояснити, зокрема, тим, що позначені «предмети» з'являються кілька разів, початкові форми множини на *-s* трапляються набагато частіше, ніж оригінальні форми однини. Із часом вони інтерпретуються як форми однини (*der Keks*, *der Straps*, *der Chips*), до яких потім формується регулярна форма множини на *-e*.

Запозичення з довгим голосним утворюють сьогодні факультативно або обов'язково форму множини на *-e*: *Clan*, *Dekor*, *Scheich*, *Labor*, *Myom*. Можливо, форма множини на *-s* особливо необхідна в короткому закритому складі, щоби збе-

регти межі складу. Іноді асиміляція запобігає уникненню омонімії, і форма множини на *-s* залишається стабільною: пор. англ. *das Model* – *die Models* (модель) і лат. *der Model* – *die Model* (форма для випічки), *der Schal* – *die Schals* і *der Schal* – *die Schale* та інші.

Висновки. Запозичення в процесі морфологічної адаптації підпорядковуються графічним та граматичним закономірностям німецької мови. Вони або зберігають форму множини мови-донора, або утворюють множину за правилами німецької мови за допомогою закінчень *-e* та *-en*. Це, зокрема, стосується запозичень із грецької, латинської та італійської мов. Французькі й англійські запозичення утворюють форму множини за допомогою закінчень *-s* або *-e*. У результаті дослідження виявлені запозичення, які мають подвійні форми утворення множини. Засвоєння іноземних слів у формуванні множини часто є триступневим процесом: *Themata* – *Themas* – *Themen*, що доводить, що форма множини на *-s* є лише перехідним явищем. Результати проведеного дослідження відкривають широкі перспективи вивчення адаптації новітніх запозичень на морфологічному рівні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Вовчанська С. Морфолого-синтаксичний аналіз функціонування фахової мови маркетингу (на прикладі німецьких популярних газет – рубрика “die Wirtschaft”). *Філологічні трактати*. 2013. Т. 5. № 4. С. 11–16.
2. Джава Н. Вплив англійських запозичень на словниковий склад німецької мови. *Держава та регіони*. Серія «Гуманітарні науки». 2012. № 4. С. 31–35.
3. Гончаренко Л. Функціональний аспект запозичень. *Актуальні проблеми слов'янської філології*. 2010. Вип. 23. Ч. 4. С. 294–301.
4. Котвицька В. Адаптація англіцизмів у сучасній німецькій мові. *Одеський лінгвістичний вісник*. 2013. Вип. 1. С. 62–67.
5. Лисенко Г., Лисенко М. Щодо особливостей вживання запозичень у німецькому газетному дискурсі. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія «Філологія». 2018. Вип. 33 (2). С. 65–67.
6. Чепурна З., Лисенко Г. Особливості асиміляції англомовних запозичень у сучасній німецькій мові. *Філологічні науки*. 2017. Кн. 1. С. 23–27.
7. Міщенко А. Адаптація англіцизмів до системи сучасної німецької мови (на матеріалі англіцизмів комп'ютерної галузі й технологій) : автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04. Донецьк, 2009. 20 с.
8. Дундїй Н. Запозичення та запозичування англоамериканізмів у німецькомовному дискурсі (на прикладі фінансової та банківської термінології). *Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики*. 2013. Вип. 24. С. 122–130.
9. Кравченко Т. Морфологічна адаптація запозичених термінів економіки АПК. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Філологічна». 2012. Вип. 27. С. 35–38.
10. Олійник Л. Семантична адаптація англомовних запозичень у німецькій загальнонаціональній мові та молодіжному слензі. *Філологія і культурологія. Актуальні наукові дослідження. Теорія, практика* : збірник наукових доповідей. Ч. 2. Познань, 2015. С. 30–32.
11. Лісогуб Л. Особливості граматичного освоєння англійських запозичень у німецькій мові у сфері економіки. *Наукові записки. Філологічні науки*. 2000. Т. 18. С. 85–88.
12. Слаба О. Фонетичне, орфографічне та морфологічне засвоєння англоамериканізмів-термінів німецькою мовою (на матеріалі галузевої лексики з економіки). *Мова і культура* : збірник наукових праць за матеріалами XIII Міжнародної наукової конференції. Київ : Вид. дім Д. Бураго, 2004. Т. 2. Вип. 7. С. 165–170.
13. Nübling D. S-Plural ist kein Sprachimport. Unis, Studis, CDs, Pkws, Aufs und Abs und Buddenbrooks: Pluralbildung auf “s” ist originär deutsch und geht auf 17./18. Jahrhundert zurück. URL: <http://www.uni-mainz.de/presse/49812.php>.

14. Wegener H. Die Pluralbildung im Deutschen – ein Versuch im Rahmen der Optimalitätstheorie. *Linguistik Online*. 1999. № 4 (3). URL: <https://doi.org/10.13092/lo.4.1032>.

15. Eisenberg P. Grundriß der deutschen Grammatik. Band 1 : Das Wort. 3, durchgesehene Auflage. J.B. Metzler. Stuttgart u. a., 2006.

16. Deutsches Fremdwörterbuch. URL: <https://www.owid.de/wb/dfwb/start.html>.

17. Duden. URL: <https://www.duden.de/>.